

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

Ayça EMİNOĞLU* - Yeşim AYDIN**

ÖZ

Bu çalışma, antropolojinin barış çalışmaları ve barış inşası sürecindeki rolünün ortaya konulmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda, Soğuk Savaş sonrası dönemde etkin bir paradigma olarak kabul edilen liberal barışın, neden sürdürülebilir barış inşa edemediği sorusuna, Bosna-Hersek örnek ülkesi ile cevap verilmeye çalışılacaktır. Diğer bir ifadeyle, Batı'nın çatışma bölgelerine müdahale etmesine temel teşkil eden liberal söylemin, Bosna-Hersek örneği göz önünde bulundurularak, barış inşasında nasıl başarısızlığa uğradığı analiz edilecektir. Liberal barışın temel başarısızlık nedeninin, yerelin barış inşasının dışında bırakılması ve çatışma sonrası sürecin kırılğan yapısının dikkate alınmaması olduğunu savunan çalışmada, Batı'nın ön planda olduğu (yukarıdan-aşağıya) barış inşa şekli araştırılmaktadır. Yerelin ve uluslararası olanın beklenti ve taleplerine göre oluşturulacak bir barışın, sürdürülebilir barışı mümkün kılacağı üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle antropolojinin, barışın sürdürülebilirliğini sağlamada barış inşasına ve dolayısıyla barış çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antropoloji, Barış Çalışmaları, Liberal Barış, Çatışma Çözümü, Bosna Hersek

* Dr. Öğretim Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon, ORCID: orcid.org/0000-0001-6925-7339, E-posta: aeminoglu@ktu.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, ORCID: orcid.org/0000-0002-2978-2419, E-posta: yesim.aydinn@hotmail.com

PEACE STUDIES AND PEACEBUILDING AS A NEW FIELD IN USE OF ANTHROPOLOGY IN THE CONTEXT OF BOSNIA-HERZEGOVINA

ABSTRACT

This study aims to reveal the role of anthropology in peace studies and the peacebuilding process. In this way, the question of why liberal peace that is accepted as an effective paradigm after the Cold War cannot build a sustainable peace will try to be answered with the country of Bosnia-Herzegovina. In other words, considering the case of Bosnia-Herzegovina, the study will show how the liberal discourse that forms the basis of the West's intervention in conflict zones, failed in peacebuilding. While it is argued that the main reason for the failure of liberal peace is to exclude the local from peacebuilding and ignore the fragility of the post-conflict process, it rejects Western peace's top-down approach of Western peace. Instead, it is emphasized that peace based on the expectations and demands of local and international populations enables sustainable peace. Therefore, it is argued that anthropology will contribute to peacebuilding, which ensures the sustainability of peace and contributes to peace studies.

Keywords: Anthropology, Peace Studies, Liberal Peace, Conflict Resolution, Bosnia-Herzegovina

Giriş

Bu çalışmada, uluslararası ilişkilerin çok disiplinli bir alan olması ve antropolojiye yer vermesi noktasında bir adım daha ileriye gitmesinin gerekliliği, barış çalışmaları ekseninde ve barış inşası sürecinde tartışılmaktadır. Liberal barış inşasının temel başarısızlık nedenine yönelik, özelde Bosna-Hersek örneğinden hareketle antropolojinin gerekliliğine dair bazı genel sonuçlara varılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle antropoloji kavramsal ve tarihsel olarak ele alınmakta ve çatışma sonrası süreçte antropoloji çalışmalarının önemine dikkat çekilmektedir. Ardından, 1990 sonrası dönemde çatışmalarda meydana gelen değişimin barış inşası sürecini nasıl etkilediği araştırılmakta ve bu kapsamda, temel yaklaşım haline gelen liberal barışın eksiklikleri gösterilmektedir. Ayrıca teorik ifadelere somut teşkil etmesi adına, istikrarsızlığın günümüze kadar devam ettiği Bosna-Hersek, liberal barışın başarısızlık örneklerinden biri olarak incelenmektedir. Çalışmanın sonucunda ise, Bosna-Hersek örneğinden

**BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI**

hareketle liberal barışın eksikliklerine yönelik bir çözüm önerisi olarak antropoloji disiplininin nasıl bu eksikliği doldurabileceği gösterilmektedir.

1990'lı yıllar, temel çatışma türü olarak iç savaşların yaşandığı ve bu bağlamda yeni bir kavram olarak barış inşasının yükselişe geçtiği dönemdir. Barış inşası faaliyetlerinin demokrasi ve piyasa ekonomisini temel alan vurguları, çağdaş barış inşasını liberal barış inşası olarak nitelendirmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok çatışma bölgesine uygulanan bu yönde bir anlayış, yerelin beklenti ve talepleri dışında bir barış inşa etmeye çalıştığından başarılı olamamıştır. Liberal barış inşası, yerel ve uluslararası aktörler arasında uzlaşa yerine, Batı'nın çatışma bölgelerine müdahale ederek bu toplumları sömürmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte çatışma yaşayan toplumlarda derinlemesine analiz gerçekleştirilmemiş olması, çatışma sonrası çeşitli sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Yöntem olarak tümevarımsal metodoloji takip eden bu çalışma, Bosna-Hersek örneğinden hareketle çatışma bölgelerine yönelik barış inşası sürecinde, antropoloji çalışmalarının sürdürülebilir barışa katkı sunacağı tezini desteklemektedir.

Çatışmaların günümüzde yaygın hale gelmesi ve yıkıcı etkilerinin daha fazla hissedilmesi, barış çalışmalarında yeni yaklaşımların önünü açmaktadır. Her çatışma, kültürel bir bağlamda meydana gelmekte ve bu nedenle de her çatışmayı kendi dinamikleri ekseninde çözümlenmeye çalışmak gerekmektedir. Bu noktada çalışmada, kültürlerin ve grupların tanınmasında onlarla etkileşim halinde olan antropolojinin, yerele odaklanmak suretiyle doğrudan alan üzerinde çalışarak araştırmalarını gerçekleştirmesinin, barış inşasında önem teşkil edeceği üzerinde durulmaktadır. Nitekim barışın sadece savaşa son vermeyi değil, savaşa yol açabilecek durumları da ortadan kaldırmayı içeren bir ifade olması, barış inşası sürecine yönelik kapsamlı bir çalışmanın gerekliliğine işaret etmektedir. Çatışma sonrası inşa edilen barışın sürdürülebilirliği, bu toplumların analizi ile yerelin beklenti ve taleplerinin göz önünde bulundurulmasını ve bu toplumlarda savaşa yol açabilecek nedenlerin tespit edilmesini gerektirmektedir. Böylece yerelin de inşa sürecine katılımının sağlanması ve çatışma nedenlerinin analiz edilmesiyle, barışın sadece savaşa son vermeyi öngören anlayışının ötesine geçilmiş olacaktır. Bu bağlamda, antropologların doğrudan toplumlarla olan etkileşimleri ile elde ettikleri verilerin çatışma sonrası inşa edilen barışın sürdürülebilirliğine katkısı olacağı savunulmaktadır.

1. Barış Çalışmaları ve Antropoloji

Uluslararası İlişkiler bağlamında son dönemlerde özellikle güvenlik ile ilişkili olarak kullanılan antropoloji, sosyal bilimler içerisinde yer alan bir disiplindir. Dolayısıyla daha çok güvenlik ekseninde çalışan antropologların, sürdürülebilir barış inşasına olan katkıları gözden kaçmaktadır. Çatışma bölgesinde savaşa son verilmesi kadar, savaşa yol açabilecek durumların analiz edilerek tekrar çatışmaya dönüş yaşanmasının önüne geçmek de önemlidir. Nitekim sürdürülebilir barış¹ savaşın ve savaşa yol açabilecek durumların yokluğudur. Dolayısıyla, barışın sürdürülebilirliğini sağlamak için çatışmaya yol açabilecek sorunların belirlenmesi ve bunun için de antropologların doğrudan saha çalışmalarından elde ettikleri verilere odaklanmak gerekmektedir.

Antropoloji ve sosyal bilimler içinde yer alan diğer disiplinler arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Ancak Uluslararası İlişkiler bağlamında, antropolojiden oldukça az faydalanılmıştır.² Antropoloji, “anthropos” (insan) ve “logos” (bilgi) şeklinde, iki Yunanca kelimenin birleşiminden oluşmakta ve genel itibarıyla “insan bilimi” olarak kavramsallaştırılmaktadır.³ Sömürge dönemi ile antropolojinin gelişimi arasında önemli bir ilişki olduğu bilinmektedir. Bu dönemde antropoloji ile sağlanan bilginin çoğu, yayılmacı gücün öteki üzerinde hakimiyet kurmasına hizmet etmiştir. Dolayısıyla sömürge sonrası antropoloji, eski sömürgelere veya hiçbir dönemde Batı kültürel yaşam biçimiyle karşılaşmayan toplumlara odaklanarak, kendi bağımsız araştırma, analiz ve kültürel yönelimini geliştirmeye çalışmıştır.⁴ Diğer bir ifadeyle sömürge döneminde öteki hakkında bilgi edinmek için kullanılan antropoloji, sömürge sonrası dönemde bağımsız bir alan olarak ortaya çıkmıştır.

ABD’de, çoğu antropolog tarafından disiplinin fiziksel veya biyolojik antropoloji, arkeoloji, lingüistik antropoloji ve kültürel antropoloji

¹ Johan Galtung, *Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking*, International Peace Research Institute, Oslo 1967.

² Raymond Scupin, “Anthropology, Conflict, and International Relations”, *Advancing Interdisciplinary Approaches to International Relations*, (ed.) Patrick James ve Steve S. Yetiv, Palgrave Mac Millian, New York 2016, s. 153.

³ Nephane Saran, *Antropoloji*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992, s. 21.

⁴ Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, “Introduction: Anthropology and Security Studies”, *Anthropology and Security Studies*, (ed) Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, Universidad de Murcia, Nottingham Trent University College of William and Mary, USA 2013, s. 43.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

şeklinde dört alt alanı olduğu kabul edilmektedir. Fiziksel veya biyolojik antropoloji; insan evrimi, geçmişte ve günümüzde genetik değişim ve primatoloji çalışmaları ile ilgilenmektedir. Bu sayede, insanları etkileyen evrimsel süreçte ortaya çıkan biyolojik özelliklere bilimsel anlayış sağlamaktadır. Tarih öncesi ile tarihi toplumların ve medeniyetlerin anlayışını aydınlatan, insanlık tarihinin maddi kalıntılarını inceleyen bir alt dal arkeoloji ise, zamanla gelişen farklı dil kalıplarını ve onların biliş, sosyal etkileşim ve kültür üzerindeki etkilerini fark etmelerini sağlayan dilsel antropolojidir. Çeşitli bölgeler hakkında etnografik çalışmalar geliştirmek amacıyla kullanılan uzun süreli iskan, katılımcı gözlemci ve araştırma stratejileri vasıtasıyla çağdaş sosyal değerler, normlar, davranışlar ve koşullar hakkında bilgi edinme ile ilgilenen ise kültürel antropolojidir. Böylece antropolojinin bu dört alan üzerinden, temelde iki hedefinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, günümüzde ve geçmişte insanlığın geçirmiş olduğu kültürel ve biyolojik evrimi açıklamak ve anlamak iken ikincisi, insanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklamaya çalışmaktadır.⁵ O halde antropoloji, yerel yaşama odaklanmak suretiyle, kültür ve toplumun karşılaştırmalı bir şekilde çalışılmasıdır.⁶ Bu noktada Eriksen tarafından belirtilen “yerele odaklanmak”, barış çalışmalarına ilişkin anahtar kavramlardan bir tanesidir.

Birbirinden farklı toplumlara aşina olan, anlam ve kültüre odaklanan antropoloji, çatışmaya meyilli kültürlerin kendilerini tekrar nasıl ürettiklerini, insanlar ve gruplar için nasıl bir barış kültürünün olması gerektiğini anlamaya elverişlidir.⁷ Modern antropolojinin kurucularından Franz Boas’ın kültürel görecelik kuramı, her toplum veya kültürün kendi koşullarıyla anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁸ Yine alanın kurucularından Malinowski, yerel dili öğrenmenin gerekliliğine işaret etmekte ve temel metodun katılarak gözlem olması gerektiğini tavsiye etmektedir. Bu noktada kültürel antropoloji, etnografya çalışmalarının önemine dikkat çekmektedir.⁹ Etnologlar, araştırmada buldukları halklarla birlikte yaşamaktadır. Buna göre etnografyacı, bir topluma ait olan

---

⁵ Scupin, *a.g.m.*, s. 154.

⁶ Thomas Hylland Eriksen, *What is Anthropology*, Pluto Press, London 2004, s. 9.

⁷ Johan Galtung, “Peace Studies and Conflict Resolution: The Need Transdisciplinarity”, *Transcultural Psychiatry*, Cilt 47 Sayı 1, 2010, s.22.

⁸ Eriksen, *a.g.e.*, s. 13.

⁹ Conrad Phillip Kottak, *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, (çev.) Serpil N. Altunek vd., Ütopya Yayınevi, Ankara 2008, s. 4.

yemekleri tadarak, dili konuşarak, gelenek ve alışkanlıkları uygulayarak o toplum hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaktadır.¹⁰

Antropoloji, oldukça kapsamlı ve diğer bilimlerle birlikte çalışmalarını gerçekleştiren bir alan olma özelliği göstermektedir. Antropolojiyi diğer bilimlerden ayıran ve önemli kılan özelliği ise, antropoloğun birebir alanda yapmış olduğu çalışmalara dayanarak ya da başka bir deyişle, yerele odaklanarak sonuçlar elde etmesidir. Bu nedenle antropoloji, birçok alanda olduğu gibi barış çalışmaları için de faydalanılması gereken bir alandır.

2. Antropoloji, Çatışma ve Kültür İlişkisi

Birçok antropoloğun üzerinde çalıştıkları toplumlara ait deneyimleri, çatışma ve şiddetin sosyal yaşam içerisinde gittikçe daha yaygın bir hal aldığını göstermektedir.¹¹ Özellikle demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün eksik olduğu, devlet yapısının ve meşruiyetin aşındığı, ekonomik anlamda başarısız ve nüfusun yoksullaştığı ülkelerde, şiddetli çatışmaların görülmesi daha olasıdır.¹² Çatışma durumu, insanların neyle, nasıl, kiminle savaştıklarını ve anlaşmazlığı nasıl sona erdirdiklerini etkileyen kültürel bir bağlamda meydana gelmektedir.¹³ Diğer bir ifadeyle, her çatışmayı yöneten ve yönlendiren kültürel bir unsur bulunmaktadır.

Antropoloji, insan davranışındaki benzerlik ve çeşitliliğin doğasını yerel düzeyde gerçekleştirdiği ampirik çalışmaları ile araştıran bir bilimdir. Antropologlar bu çalışmalarını, genellikle insanların benzer ve karşılaştırılabilir sosyo-psikolojik özellikler temelinde işlev gördüğünü ve sosyo-kültürel koşulların bu özelliklerin nasıl ve ne ölçüde ifade edildiğini belirleme noktasında kesin olduğunu varsayarak sağlamaktadır. Bu kapsamda Abbink, Güney Etiyopya'da toplumu gözlemlediğinde, şiddetin yapı ve uygulamasını anlamada yalnızca tarihi ve sosyal koşulların önemli

---

¹⁰ William A. Haviland, *Cultural Anthropology*, Horcourt Brace College Publishers, Tokyo 1999, s. 14-15.

¹¹ Jan Abbink, "Violence and Culture: Anthropological and Evolutionary-Psychological Reflections on Inter-Group Conflict in Southern Ethiopia", *Anthropology of Violence and Conflict*, (ed.) Bettina E. Schmidt ve Ingo W. Schröder, Routledge, London 2001, s. 124.

¹² Luca Reyçler ve Arnim Langer, "Researching Peace Building Architecture", *Cahiers Internationales Betrekkingen En Vredesonderzoek*, Cilt 75, Sayı 24, 2006, s. 9.

¹³ Marc Howard Ross, "Psychocultural Interpretation Theory and Peacemaking in Ethnic Conflicts", *Political Psychology*, Cilt 16, Sayı 3, 1995, s. 533.

**BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI**

olmadığını, bununla birlikte kültür ve psikolojinin de önemli olduğunu ifade etmiştir.¹⁴

Soğuk Savaş dönemi ile kıyaslandığında, 1990'lı yılların ortalarından itibaren silahlı çatışmaların doğasında değişim gerçekleştiği, savaş çalışmaları yapanlar tarafından vurgulanmaya başlanmıştır. 1980'li yıllara kadar geçerli olan devletler arası savaşların yerini, bundan sonra devlet içi veya iç savaş şeklinde silahlı çatışmaların alması söz konusudur.¹⁵ Savaşlar, yalnızca diplomatik başarısızlık değil aynı zamanda psikoloji, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları gibi tüm sosyal bilimlerin başarısızlığını yansıtmaktadır. Bu noktada antropologlar, psikologlar ve sosyal bilimcilerin hedefi, antropoloji ve diğer sosyal bilimlerin geleneksel güvenlik çalışmalarının ötesinde teoriler üretmelerini sağlamak olmalıdır.¹⁶ Dizdaroğlu¹⁷ da her çatışmada, durumun kendi koşullarıyla birlikte ele alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte yapıcı bir şekilde sonuca ulaşmada, çatışma çözümüne yönelik her türlü girişimin önemine dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Soğuk Savaş sonrası kültürel sebeplerden çıkan iç savaşlar, devletlerin birbirleriyle savaştıkları geleneksel çatışmadan dönüşümü temsil etmekte ve bu durum, daha etkin bir mekanizmaya duyulan ihtiyacı göstermektedir. Bu noktada, antropologların ve diğer sosyal bilimcilerin ihtiyaca cevap vereceği beklenmektedir.

Antropologların kültürlerle ve gruplarla yakın ilişki kurması, çatışmanın ortaya çıkış noktasını belirlemelerinde yönlendirici olabilmektedir. Ayrıca antropologların çalışmaları diplomasiye de katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Afrika, Arjantin ve Guatemala gibi yerlerde iyileşme sürecine faydaları olmuştur.¹⁸ Lederach¹⁹ da uzlaşmanın

---

¹⁴ Abbink, *a.g.m.*, s. 123.

¹⁵ Reinoud Leenders, "Regional Conflict Formations: Is the Middle East Next?", *Third World Quarterly*, Cilt 28, Sayı 5, 2007, s. 960.

¹⁶ Harvey Langholtz, "The Psychology of Peacekeeping: One Domain Where Political Realism and Critical Security Theory Will Meet", *Anthropology and Security Studies*, (ed.) Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, Universidad de Murcia, Nottingham Trent University College of William and Mary, USA 2013, s. 153-154.

¹⁷ Cihan Dizdaroğlu, "Çatışma Çözümü", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 19 Ekim 2019, [https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/CatismaCozumuCihanDizdaroglu v.1.pdf](https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/CatismaCozumuCihanDizdaroglu_v.1.pdf), (15.03.2020).

¹⁸ Rye Barcott, James Peacock ve Roberto Gonzalez vd., "Anthropology in Conflict: An Exchange", *Survival Global Politics and Strategy*, Cilt 50, Sayı 3, 2008, s. 123.

sürdürülmesi noktasında bir barış bölgesi oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Kavramsal olarak bu durum, uluslararası toplumun insanları alıcı yerine kaynak olarak görmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, değişimi sürdürmek için vatandaş temelli barış yapmanın çevresel değil, bütüncü ve etkili görülmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla, Lederach da yerelin katılımını işaret etmektedir.

Bringa ve Bendixen de İskandinavya'da antropoloji ile ilgili iki özelliğin göze çarptığını vurgulamaktadır.²⁰ Bunları uygulamalı ve politika odaklı antropolojinin nispeten güçlü konumu ve görünürlüğü şeklinde belirtmektedirler. Buna göre, özellikle Norveç'te, gazeteciler farklı meselelerle ilgili yorum alabilmek için antropologlarla temasa geçmektedir. Meselenin iç yüzünü anlama noktasında gazeteciler, bir sosyolog veya siyaset bilimci olarak antropoloğa yaklaşmaktadır. Bir antropolog çatışma çözümü, göç ve entegrasyon, kalkınma yardım projeleri gibi konularda ortaya koyduğu tavsiye ve iç görüşlerini, politika yapımcılar ile kurdukları doğrudan temaslardan elde etmektedir. Görüldüğü üzere, antropoloji çeşitli alanlar üzerinde yönlendirici olabilen, bu noktada doğrudan saha çalışmalarına dayanak sağlayan bir disiplindir. Barış çalışmaları bağlamında antropolojinin eksikliğinin görünürlüğü ise, en temelde çatışma sonrası barış inşasında ortaya çıkmaktadır.

3. Çağdaş Barış İnşası ve Eleştirisi

1990 sonrası dönemde yaşanan çatışmalar, önceki dönemden kopuşu temsil etmektedir ki bu dönemin liberal yaklaşımı bir barış inşa projesi olarak döneme eklemiştir. Ancak çağdaş barış inşasına temel teşkil eden liberal barışın, her topluma uygun değerler ortaya koymaması ve yukarıdan-aşağıya biçimde bir barış inşa etmeye çalışması, sürdürülebilir barışın önündeki engelleri göstermektedir. Dolayısıyla çatışma bölgelerinde yerelin beklenti ve taleplerini dikkate almaksızın barış inşa etmeyi hedefleyen liberal barış, başarı değil başarısızlık örneği teşkil etmektedir. Çağdaş barış inşası olarak liberal barışa yönelik eleştirilere ve eleştirilerde ortaya çıkan antropolojinin önemine geçmeden önce, barış inşası ve barış inşası ile hedeflenenin ne olduğunu belirtmek, bir antropologun bu süreçteki işlevini anlamayı kolaylaştıracaktır.

¹⁹ John Paul Lederach, *Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute of Peace Press, Washington 1997, s. 94.

²⁰ Tone Bringa, T. ve Synnova K.N. Bendixsen, "Introduction", *Engaged Anthropology*, (ed.) Tone Bringa ve Synnova Bendixsen, Palgrave Macmillan, Switzerland 2016, s. 11-12.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

Çatışmadan zarar görmüş, siyasal olarak istikrarsız, sosyo-ekonomik olarak ayrılmış ülkelerin siyasal ve ekonomik olarak daha istikrarlı, eşit ve refah ülkelerine nasıl dönüşeceğinin açık bir şekilde anlaşılması gerekmektedir.²¹ Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen iç savaşlar ve son zamanlarda terörist faaliyetlerden kaynaklı korku, savaştan etkilenen toplumlara dış müdahale gerçekleştirilmesinde teşvik edici olmuştur. Uluslararası izinler, Vestfalyan ulusal egemenliğin azalması ve BM sistemi ile desteklenen dünya toplumu BM, ordu ve diğer hükümet ve hükümet dışı aktörlerden oluşan barış inşa projeleriyle sivil şiddete karşılık vermiştir.²² İkinci Dünya Savaşı'ndan ve özellikle de Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren meydana gelen devlet içi anlaşmazlıklara müdahale eden üçüncü taraflar, ikili ve çok taraflı görüşmeler vasıtasıyla anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözümlenmesi olasılığını artırmayı hedeflemiştir. Üçüncü tarafların yaptıkları müdahalelerin, “barışı koruma” veya “barış yapma” misyonları gibi spesifik faaliyetleri içermesi genel olarak “barış inşası” olarak adlandırılmaktadır.²³ 1992 yılında “Barış için Gündem Planı” kapsamında, dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali, barış inşasını önleyici diplomasi, barış yapma ve barışı koruma ile ilişkili bir kavram olarak ortaya koymuştur. Buna göre barış inşası; tekrar çatışmaya dönüşün yaşanmasını engellemek amacıyla barışın güçlendirilmesidir. Bu doğrultuda, önleyici diplomasi; şiddet gerçekleşmeden önce anlaşmazlığı çözümlenmeyi hedeflemektedir. Barış yapma ve barışı koruma; çatışmayı durdurmak ve durdurduktan sonra barışı korumayı hedeflemektedir. Başarılı olmaları durumunda çatışma sonrası barış inşası fırsatını güçlendirmekte, böylece şiddetin tekrarlanması önlenmektedir.²⁴

1992 yılında Boutros Boutros-Ghali tarafından yeni bir çevrenin inşa edilmesi olarak kavramsallaştırılan barış inşası, barışçıl koşullarda yaşanabilecek olumsuzluktan kaçınmayı hedefleyen “önleyici diplomasi” ile benzer görülmektedir. Çatışma meydana geldiğinde, barış yapma ve barışı

---

²¹ Reychler ve Langer, *a.g.m.*, s. 4.

²² Charles Thiessen, “Emancipatory Peacebuilding: Critical Responses to Neoliberal Trends”, *Critical Issues in Peace and Conflict Studies: Theory, Practice and Pedagogy*, (ed.) Thomas Matyok vd., Lexington Book, Maryland 2013, s. 115.

²³ Mark J. Mullenbach, “Reconstructing Strife-torn Societies: Third Party Peacebuilding in Intrastate Disputes”, *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies*, (ed.) T. David Mason ve James D. Meernik, Routledge, London 2006, s. 53.

²⁴ Boutros Boutros-Ghali, “An Agenda for Peace”, *International Relations*, Cilt 11, Sayı 3, 1992, s. 201-208.

koruma şeklinde karşılıklı güçlendirme çabaları devreye girmektedir. Boutros Boutros-Ghali belirtilen çabaların amacına ulaşmasıyla temelde ekonomik, sosyal, kültürel ve insani sorunların üstesinden gelebilmenin, sürdürülebilir ve işbirliğine dayalı çalışmalarla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Yani önleyici diplomasi bir krizden kaçınmayı belirtirken çatışma sonrası barış inşasının, böyle bir krizin yeniden yaşanmasını önlemeyi hedeflediğini ifade etmektedir. Nitekim barış çalışmalarının öncüsü Johan Galtung²⁵ tarafından dile getirildiği üzere barış, savaşın yokluğunun (negatif barış) ötesinde savaşa neden olabilecek durumların da yokluğunu (pozitif barış) ifade etmektedir. Bu durumda, negatif barış olarak adlandırılan savaşın yokluğundan, çatışmanın temel nedenlerinin ele alındığı pozitif barışa geçiş zordur. Dolayısıyla barış inşasına ilişkin, üç genel prensip uzmanlar tarafından ifade edilmektedir. Bunların birincisi, barış inşasının barışın devamlılığını sağlamada uzun süreli görüş ortaya konulmalıdır. İkincisi, çatışmaya neden olan insanlar ve bağlamları ele alacak, geniş ve kapsamlı bakış açısı geliştirilmelidir. Üçüncüsü, barış inşası küçük çatışmaları büyük savaflara yol açmadan engellemeye odaklanmalıdır.²⁶

Bu bağlamda 1990'lı yıllarda teoride ve pratikte ortaya çıkan yeni bir kavram olarak barış inşası, çatışmaya cevap olarak evrensel insan hakları ile birlikte demokrasinin gelişimini ön planda tutmaktadır.²⁷ Barış inşa faaliyetlerinin kapsam, genişlik, demokrasi ve piyasa ekonomisi temelli kurumların oluşturulması ile ilgili vurguları nedeniyle, çağdaş barış inşası "liberal barış inşası" şeklinde ifade edilmektedir. Yani liberal barış inşasının teorik desteğini, liberal barış düşüncesi oluşturmaktadır. Buna göre liberal toplumların hem içerideki hem de uluslararası alandaki meselelerinde liberal olmayan devletlere göre daha barışçıl olacaklarına inanılmaktadır.²⁸ Böylece Soğuk Savaş sonrası dönem çatışma bölgelerinde, liberal barış vasıtasıyla barış inşa edilebileceğine dair görüşlerin yükseldiği bir sürece işaret etmişse de liberal barış, barış inşa faaliyetlerinin yürütülmesinde ve sürdürülebilir bir barışın sağlanmasında etkin olamamıştır.

---

²⁵ Galtung, *a.g.e.*, s. 6.

²⁶ Thomas Waldman, *Conflict Resolution, Peacebuilding and Youth*, SPW Primer, 2009, s. 9.

²⁷ Oliver P. Richmond, "Rescuing Peacebuilding? Anthropology and Peace Formation", *Global Society*, Cilt 32, Sayı 2, 2018, s. 223.

²⁸ Edward Newman, Roland Paris ve Oliver Richmond, "Introduction", *New Perspectives on Liberal Peacebuilding*, (ed.) Edward Newman, Roland Paris ve Oliver Richmond, United Nations University Press, Hong Kong 2009, s. 10-11.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

Barış inşası adalet, ihtiyaçlar, refah ve kültür konularını vurgulamasına rağmen, teorik ve politik gündemde büyük eksikliklerinin olduğu uzun zamandan beri tartışılan bir durumdur. Liberal barış inşası çatışma sonrası bu konulardan uzaklaşarak önemsizleştirmiştir.²⁹ Bu nedenle düşünsel fikri liberal barış olan geleneksel barış inşası, sayıları giderek artmakta olan akademisyen ve uygulayıcılar tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, dağınık ve oldukça çeşitli olmalarına rağmen, barış inşa uygulamalarının nitelik ve meşruiyetinin artırılması için yerel gerçekliklerle birleştirilmesinin zorunluluğunu vurgulamaktadır.³⁰ Eleştirilerin bir kısmı, çatışma sonrası operasyonların yarardan çok zarar getirdiğine yoğunlaşırken, diğer bir kısım eleştiri ise bu operasyonları, misyonlara ev sahipliği yapan toplumlara sömürmeye veya boyun eğdirmeye çalışan Batı ya da liberal emperyalizm biçimi olarak tasavvur etmektedir.³¹ Dolayısıyla Richmond³² da başarılı bir barış inşasından beklenenin liberal konu, kurum ve tarihi temsil etmek yerine, yerel ve uluslararası arasında uzlaşmayı temsil etmesi gerektiğini belirtmektedir. Öyle ki barış inşası, kırılmalı bir süreçtir ve liberal barış belirli konularda bu kırılmalılığı kaçırılmaktadır.³³

Paris³⁴ liberal barış inşasının eksikliklerini birkaç madde ile sıralamaktadır. Bunlar, başarılı demokrasi ve piyasa oluşturmaya yönelik yurtiçi kurumsal şartlara yeterince dikkat edilmemesi; çeşitli barış inşası hedefleri arasındaki çelişki ve gerginliklerin yeterince anlaşılabilmesi; operasyonlarda yer alan uluslararası aktörler arasında sağlam bir stratejik koordinasyonun oluşturulmaması; barış inşacıların üstlenmiş oldukları görevleri tamamlamada siyasal istek ve dikkatin eksik oluşu, kaynak taahhüdünün eksikliği; operasyonlarda yer alan askeri ve sivil katılımcılar arası ilişkilerdeki çözülmemiş gerginlikler; misyonlara ev sahipliği yapan toplumların yerel koşulları ve farklılıkları hakkında bilginin sınırlı oluşu; başarı koşulları ve operasyonların etkili bir şekilde kapatılmasına yönelik stratejilerin tanımlanmasında devam eden kavramsal zorluklardır. Dolayısıyla barış inşasının tek taraflı bir süreç yerine, yerelin de dahil

²⁹ Oliver Richmond, *A Post Liberal Peace*, Routledge, USA 2011, s. 25-26.

³⁰ Joakim Öjendal, Hanna Leonardsson ve Martin Ola Lundqvist, *Local Peacebuilding-Challenges and Opportunities*, Elanders Sverige AB, Stockholm 2017, s. 10.

³¹ Roland Paris, "Saving Liberal Peacebuilding", *Review of International Studies*, Cilt 36, Sayı 2, 2010, s. 338.

³² Richmond, "Rescuing Peacebuilding? Anthropology and Peace Formation", s. 228.

³³ Yeşim Aydın ve Ayça Eminoğlu, "Liberal Barışın Kırılma Noktası: Çatışma Sonrası Süreç ve Toplumsal", 3. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tam Metin Kitabı*, Trabzon 2019, s. 54.

³⁴ Roland Paris, *At War's End*, Cambridge University Press, New York 2004, s. 347.

edildiği, daha kapsamlı ve çok boyutlu bir süreç olduğunu söylemek mümkündür.

Barış inşası, çatışmanın ardından belirli sorunların sürece dahil edilmemesi durumunda sekteye uğrayabilen bir faaliyettir. Örneğin düşmanlıkların tekrar görülmesi, barış inşa faaliyetini yürütenlerin sözlerini tam olarak yerine getirmemeleri, yerel katılımın gerçekleşmemesi ve savaşın psikolojik etkisi şeklinde ortaya çıkabilen sorunlar barış inşa sürecine olumsuz yönde etki yapmaktadır.³⁵ Bu durum barış inşasının çatışmanın son bulmasıyla biten bir süreç olmadığını, çatışma sonrası ortaya çıkabilecek engellerin de göz önünde bulundurulması gereken bir süreç olduğunu göstermektedir. Daha net ifade edilecek olursa, çatışma bölgesinin derinlemesine incelemesi ile elde edilecek veriler dahilinde oluşturulacak bir barış inşasının, sürdürülebilir bir barışı daha mümkün kılacağı gözlemlenmektedir.

Galtung³⁶ barış çalışmalarının amacını, çatışmanın dönüşümü (negatif barış) yoluyla şiddet ve şiddetin yokluğu, işbirliği ve uyum (pozitif barış) ile de barış inşasını anlamaya çalışmak olarak ifade etmektedir. Bu nedenle barış çalışmalarının birçok disiplinden faydalanması gerektiğini belirtmektedir. Çağdaş barış inşası olarak belirtilen liberal barış inşasının eksiklikleri göz önüne alındığında, bazı sonuçlar belirginleşmektedir. İlk olarak, yereli barış inşa sürecinin dışında bırakarak bir barış oluşturmaya çalışmak, sürdürülebilir (pozitif) barışın önündeki engeller arasındadır. İkincisi, çatışma sona erdirilmiş olsa bile, çatışma sonrası sürecin kırılğan yapısı da barış inşacılar tarafından dikkate alınmalıdır. Son olarak, daha kapsamlı ve çok boyutlu bir süreci ifade eden barış inşası, faaliyetlerde rol alanların koordineli çalışmasıyla, Batı yerine yerel ve uluslararası arasındaki uzlaşya göre bir projeyi ortaya koymalıdır.

4. Bosna-Hersek'te Başarısız Barış İnşası

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ni oluşturan cumhuriyetlerden biri olan Bosna-Hersek, 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna-Hersek bağımsızlık ilanına kadar, çok etnili daha az uyumlu devletlerin arasında, en uyumlu bir cumhuriyetti. Öyle ki Bosna Hersek

---

³⁵ Alpaslan Özerdem, *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2013, s. 134.

³⁶ Galtung, "Peace Studies and Conflict Resolution: The Need Transdisciplinarity", s. 20-21.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

liderliğinin Yugoslavya'dan ayrılma gibi bir niyeti de yoktu. Ancak Slovenya ve Hırvatistan'ın 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Bosna-Hersek'i iki seçenikle karşı karşıya bırakmıştır. Buna göre Bosna-Hersek, ya Sırlar tarafından idare edilen Yugoslavya devleti içerisinde devam edecek ya da diğer iki cumhuriyeti takip edecekti. Bosna-Hersek'in ikinci olasılığı seçmesiyle birlikte, hükümet tarafından desteklenen Sırlar bir ayaklanma gerçekleştirmiştir.³⁷ Yugoslavya'da kendileri dışındaki farklı etnik ve dini toplulukların varlığını hoş görmeyen Sırlar, geniş toprakları ele geçirmeye çalışmıştır.³⁸ Böylece ülke topraklarının %60'ının Sırlar'ın kontrolüne geçmesi ve bir kısmının ise Hırvatlar tarafından işgal edilmesiyle birlikte Boşnaklar, oldukça sınırlı bir alanda bırakılmıştır.³⁹

Bosnalı Müslümanların Sırp güçler tarafından yok edilmesi girişimi 20. yüzyılın en önemli barbarlık eylemlerinden birisidir. Burada ilginç olan Batı'nın tepkisi olmuştur. Bu yüzyılda meydana gelen çatışmaların hiçbirinde Batılı düşünürler, toplu katliam ve askeri saldırganlıkların, tarihsel gerçekliklerini gizlemek ve hatta inkar etmek için bu kadar istekli ve muktedir olmamıştır. Liberal ve hatta radikal konumdaki birçok Batılı düşünür, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, Avrupa topraklarında savaş suçu işlemekle suçlanan kişilerin, düşünce ve siyasi propagandalarını üstlenmiş; hatta bazı durumlarda, BM savaş suçları mahkemesi tarafından savaş suçu ve soykırım ile suçlanan kişilerin eylemleri, önemli düşünürler tarafından övülecek kadar ileriye gidilmiştir.⁴⁰ Bu anlamda Bosna-Hersek'in bir travma ülkesi olduğunu söylemek mümkündür.

Bosna-Hersek sorununa ilişkin uluslararası girişimler, 1991 yılında "Yugoslavya Konferansı" ile başlamışsa da başarılı olamamıştır⁴¹. Bosna-Hersek'te savaşın üzerinden geçen üç yılda geliştirilmeye çalışılan başarısız diplomasi ve etkisiz BM barışı koruma misyonlarının ardından, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve müttefikleri savaşan tarafları görüşmeleri için zorlamıştır. Bunun sonunda Bosna-Hersek'te "Barış için Genel Çerçeve

³⁷ James Dobbins, Laurel E. Miller, Stephanie Pezard vd, *Overcoming Obstacles to Peace: Local Factors in Nation-Building*, RAND Corporation, Pittsburgh 2013, s. 93-94.

³⁸ İbrahim Kamil, "The Bosnia-Herzegovina Crisis and the UN's Dispute Resolution", *The United Nations and its Conflict Resolution Role*, (ed.) Muharrem Hilmi Özev ve Aydın Erdoğan, Istanbul University Press, İstanbul 2019, s. 182.

³⁹ İlker Alp, "1990'larda Yugoslavya ve Bosna Hersek", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2011, s. 17.

⁴⁰ Thomas Cushman, "Anthropology and Genocide in the Balkans", *Anthropological Theory*, Cilt 4, Sayı 1, 2004, s. 8-9.

⁴¹ Alp, *a.g.m.*, s. 17.

Anlaşması” ya da bilinen adıyla savaşı tarafların liderlerini iktidarda bırakan fakat çatışma durumunu sona erdirerek bir uyum sağlamayı hedefleyen “Dayton Barış Anlaşması”, 1995 yılı Aralık ayında imzalanmıştır.⁴² Anlaşma ile Sırp, Hırvat ve Boşnaklar’dan oluşan çok-uluslu, çok-dinli, çok-dilli ve karmaşık yapıları Bosna-Hersek devleti kurulmuştur.⁴³ Böylece anlaşma, yaşanan iç savaşı son vermiş olmakla birlikte, çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Buna göre ülkedeki farklı etnik ve dini grupların birbirleriyle olan etkileşimi desteklenmemiş, anayasal ve ekonomik düzenlemelerin yerine getirilmesi güçleştirilmiştir. Dahası anlaşma, bazı kimliklerin bağımsızlık yönünde ifadeye bulunabilmesine de imkan sağlamıştır.⁴⁴ Diğer yandan anlaşma, devlet olma yeteneğine sahip olamayacak kadar az merkezi fonksiyona sahip bir devlet yaratmış olmasıyla birlikte; son derece karmaşık bir etnik güç paylaşımı sistemi ile üç etnik topluluğu da otonomi sağlamak istediği için, uzlaşmayı zorlaştırıcı bir ortam oluşturmuştur.⁴⁵ Bu bağlamda Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasında imzalanan Dayton Barış Anlaşması’nın hükümleriyle ilgili olarak, yerelin liberal barış inşasına dahil edilmeyişinin olumsuz sonuçlarını gösterebilmek adına belirli anlaşma hükümleri üzerinde durulacaktır:

- Bosna-Hersek; Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti şeklinde iki entiteden oluşmaktadır ve başkenti Saraybosna’dır.

- Tüm mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler serbest bir şekilde kendi evlerine dönme hakkına sahiptir.

- Bosna-Hersek başkanlığı üç üyeden oluşacaktır. Buna göre görev; her biri Federasyon topraklarından ve Sırp Cumhuriyeti’nden seçilen birer Boşnak, Hırvat ve Sırp tarafından yerine getirilecektir.

- BM Güvenlik Konseyi kararlarına göre tarafların eylemlerini kolaylaştırmak, barış anlaşmasının sivil yönleriyle ilgili kurum ve

---

⁴² Dobbins vd., *a.g.e.*, s. 94.

⁴³ İbrahim Kamil, “Dayton Sonrası Bosna Hersek: İdari-Siyasi Yapı, Ekonomik Durum ve Dış Politika (1995-2017)”, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (ed.) İbrahim Kamil, Nobel Yayınları, Ankara 2017, s. 210.

⁴⁴ Göktürk Tüysüzoğlu, “Bosna-Hersek Çöküş Halinde Olan Bir Devlet mi?”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 51, 2016, s. 76.

⁴⁵ Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara 2005, s. 195.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

kuruluşların faaliyetlerini koordine etmek üzere bir Yüksek Temsilci'nin atanması kararlaştırılmıştır.

Bosna Savaşı sonrasında ilk genel seçimler gerçekleşinceye kadar, ülkedeki geçiş sürecinin uluslararası bir şekilde yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁶ Buna göre, savaş sonrası Bosna-Hersek savaştan barışa, komünizmden demokrasi ve piyasa ekonomisine, federasyon üyeliğinden bağımsız devlet olmaya şeklinde üç aşamalı bir geçiş özelliği göstermektedir. Savaşın geride bıraktığı durum, diğer ülkeler ile kıyaslandığında Bosna-Hersek'teki geçişi önemli ölçüde zorlaştırmakta ve ülkede demokrasi, yönetim ve diğer reformların komşu ülkelere göre oldukça sınırlı bir şekilde ilerleme göstermesine neden olmaktadır.⁴⁷

Barış anlaşmasının hükümleri doğrultusunda, iki entitenin oluşturulması ülkenin yönetiminde belli başlı etnik grupların rol alacağını göstermektedir. Buna göre Bosna-Hersek siyasal sistemi Boşnak, Hırvat ve Sırp bölünmüşlüğü kurumsallaştıran mekanizmalar içermektedir.⁴⁸ Ülke topraklarının %51'i Bosna-Hersek Federasyonu'na ve %49'u da Sırp Cumhuriyeti'ne ait olacak şekilde paylaştırılmıştır.⁴⁹ Bu durum, ABD tarafından ortaya koyulan barış planı ile birlikte, Boşnak ve Hırvatlar tarafından imzalanan Federasyon Anlaşması'nda, Müslümanların çıkarlarının gözetilmediğini göstermektedir.⁵⁰ Anlaşma, müzakere edilmiş bir barışın güvence altına alınması için önemli olmasına rağmen, yabancı ulus inşacıların Bosna-Hersek'in tamamında etkili bir hükümet oluşturma çabaları için önemli sonuçlar içermektedir.⁵¹ Böylece anlaşma, Bosna-Hersek'te savaş durumuna son vermiş olsa da, ülkede sömürge döneminden itibaren benzeri görülmemiş bir kontrol sistemini hayata geçirmiştir. Bu durum uluslararası aktörlere, ülke ve ülke halkı üzerinde gözetim, müdahale ve düzenleme gerçekleştirme olanaklarını sağlamaktadır.⁵²

---

⁴⁶ Anca Doina Cretu, "Twenty Years After: The Dayton Accords, Legacies and Opportunities in Bosnia and Herzegovina", *Fondation Pierre du Bois*, Sayı 6, 2015, s. 2.

⁴⁷ Bertelsmann Stiftung, *BTI 2014 Bosnia and Herzegovina Country Report*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh 2014, s. 25.

⁴⁸ Cretu, *a.g.m.*, s. 3.

⁴⁹ Kamil, "Dayton Sonrası Bosna Hersek: İdari-Siyasi Yapı, Ekonomik Durum ve Dış Politika", s. 211.

⁵⁰ Alp, *a.g.m.*, s. 31.

⁵¹ Dobbins vd, *a.g.e.*, s. 96.

⁵² Michael Merlingen, ve Rasa Ostrauskaite, "Power/Knowledge in International Peacebuilding: The Case of The EU Police Mission in Bosnia", *Alternatives*, Cilt 30, Sayı 3, 2000, s. 303.

Dayton Anlaşması uyarınca NATO barış güçleri, anlaşmanın askeri hükümlerini uygulamak üzere Bosna-Hersek'te görevlendirilmiştir.⁵³ NATO komutasında oluşturulan yeni Uluslararası Güç (IFOR) anlaşmanın askeri unsurlarını denetleme ve askeri olmayan hükümlerin (seçimlerin güvenliğini sağlamak, yerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin yeniden yerleşimlerini sağlamaya yardımcı olmak gibi) uygulanmasına destek vermek üzere oluşturulmuştur. AGİT ülkede seçim sürecinin denetimi, insan haklarının gözetimi ve silahların kontrolü ve güven artırıcı önlemleri müzakere etmeye ve uygulamaya destek vermek ile görevlendirilmiştir. Bununla birlikte anlaşma, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne mülteciler ve yerinden edilmiş kişilerin bir an evvel, barışçıl bir şekilde ve aşamalı olarak ülkelerine geri gönderilmeleri için dönüş planı geliştirme çağrısında bulunmuştur.⁵⁴

Eylül 1996'da ülkede gerçekleştirilen seçimler, çatışmacı taraflar arasında işbirliği sağlanması yönünde çağrı yapan Dayton Barış Anlaşması'nı uygulamaya istekli olmayan, milliyetçi liderlerin siyasal gücünü pekiştirmiş ve meşrulaştırmıştır. Dolayısıyla seçimler çatışmacı taraflar arasında bir işbirliği sağlamamış, Bosna-Hersek'i istikrarlı ve sürdürülebilir bir barışa ulaşma ihtimalinden uzaklaştırmıştır.⁵⁵ 1997 yılında Yüksek Temsilcilik ve Temsilcilik'in uluslararası destekçilerine "Bonn Yetkileri" ile Bosna-Hersek politikasına doğrudan müdahalede bulunma, engelleyici olan görevlileri görevden alma, Dayton Anlaşması'na aykırı işleyen mevzuatı bozma ve yeni kanunlar yapma yetkileri verilmiştir.⁵⁶ Bu sayede Dayton Barış Anlaşması uluslararası toplumun, Bosna-Hersek'e ilişkin her türlü meseleye müdahalede bulunmasına yasal temel oluştururken⁵⁷ "liberal söylem" ise gerçekleştirilen müdahalelerin gerekçesini oluşturmuştur.⁵⁸

Uluslararası toplumun etnik gruplar arası güveni yeniden inşa etme ve demokratik kültürü geliştirme çabaları büyük ölçüde başarısız olmuştur.

---

⁵³ Stiftung, *a.g.e.*, s. 5.

⁵⁴ Paris, *At War's End*, s. 100.

⁵⁵ "Aynı yerde, s. 102."

⁵⁶ Dobbins vd., *a.g.e.*, s. 102-103.

⁵⁷ Roberto Belloni, "Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina", *Journal of Peace Research*, Cilt 38, Sayı 2, 2001, s. 164.

⁵⁸ Roger Mac Ginty, "Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace", *Security Dialogue*, Cilt 41, Sayı 4, 2010, s. 393.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

Azınlıkların dönüşüyle ilgili resmi olmayan rakamlar, bu dönüşlerin düşük sayıda olduklarını ortaya koymaktadır. Hatta azınlıkların dönüşüyle ilgili güvenilir rakamlar savaş sonrası nüfus sayımına kadar netlik kazanmamıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 2009 yılının ortalarında toplamda 2.4 milyon olduğu tahmin edilen yerinden edilmişlerin, 467.000 azınlık (minority) ve 559.403 (majority) çoğunluk dönüşlerinin gerçekleştiğini kaydetmiştir. Ancak buradaki 467.000 rakamı gerçekteki azınlık dönüşü sayısının oldukça üzerindedir. Öyle ki bu rakam, kaç kişinin döndükten sonra ülkede kalmaya devam ettiğini ve kaç kişinin mülklerini satarak başka bir yere taşındıklarını hesaba katmamaktadır.⁵⁹ Bu durum, savaş sonrasında ülkeye gerçekleşen geri dönüşlerin oldukça sınırlı sayıda kaldığını göstermektedir.

Bosna-Hersek'te etnik milliyetçi bölünmeler önemli olmakta ve parti sistemine yansımaktadır. Politikacılar seçimlerde kazanç sağlamak adına, etnik gruplar arası gerilimlerden ve güven eksikliğinden faydalanmaktadır. Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Devleti'ni aykırı ve uygulanamaz olarak nitelendiren Sırp ayrılığına destek vermeye devam etmektedir. Yolsuzluk ve kamu fonlarının yanlış yönetimi ile ilgili iddialar karşısında Başkan Milorad Dodik, kendisini Sırp çıkarlarının koruyucusu olarak göstermektedir. Bununla birlikte 2012 yılında seçim öncesinde gerçekleştirilen bir mitingde konuşan Dodik, Srebrenica'da yaşananların Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) hükümleri ile çeliştiğini ifade etmiştir.⁶⁰ Dahası, Bosna-Hersek'te bugün yolsuzluk, yetersiz ekonomi ve etnik bölünme ülke gelişiminin önündeki engeller olarak görülmektedir. Ülkede işsizlik, maaşların düşük olması gibi sorunlar birçok Bosna-Herseklinin ülkeyi terk etmesine neden olmaktadır.⁶¹ Dolayısıyla savaşın ardından Bosna-Hersek istikrara kavuşamamış, liberal barış inşasının ardından halen istikrarsızlıklarla anılan bir coğrafya haline gelmiştir.

5. Antropolojinin Barış İnşasına Katkısı: Bosna-Hersek Örneği

Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen çatışmalar, geleneksel olarak ifade edilen devletler arası çatışmalardan farklı bir biçimde kültürlerin de anlaşılmasını gerektiren devlet içi çatışmalar biçiminde

⁵⁹ Dobbins vd., *a.g.e.*, s. 115.

⁶⁰ Stiftung, *a.g.e.*, s. 31.

⁶¹ Monroy Santander, *Bosnia and Herzegovina: Forever Divided Nation?*, <https://theglobepost.com/2018/10/24/bosnia-divided-nation/>, (31.01.2020).

görölmeye başlanmıştır. Çatışmaların doğasında meydana gelen değişimler, barış inşa sürecinin de gelişmelere cevap verebilecek şekilde güçlendirilmesini gerektirmektedir. Barış çalışmaları açısından bu durum, barış inşa faaliyetlerinin giderek kültürler ve toplumlarla etkileşimini artırabildiği ve bu kapsamda yerele daha fazla odaklanabildiği çalışmalara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Nitekim barış süreçlerinin büyük ölçüde uluslararası toplum tarafından oluşturulması, yerel toplumun isteklerinin yerine, uluslararası toplumda kilit rol oynayan devletlerin istekleri ile sonuçlanan bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Yerel kararların yerine Batı merkezli bir planlamanın ürünü olan Bosna-Hersek, belirtilen durumun tipik örneğini teşkil etmektedir. Ülkede oluşturulan yapay yapı, oldukça az sayıda yereli mutlu etmekte ve gelecek için etnik-milliyetçi gerginliği barındırmaktadır. Uluslararası toplumun barış inşasına bakış açısı ise Bosna-Hersek'te bir çözüme gidildiği bunun da ülkeye birçok fayda sağladığı yönündedir. Ancak her ne kadar ülkede bir anlaşma gerçekleşmişse de bu durum, çözüm ortaya koymaktan uzak kalmıştır.⁶²

Bosna-Hersek'in Dayton Barış Anlaşması'ndan sonra barış içerisinde olduğu gözlemlense de, bu durum ülkenin tamamen işlevsel, kendi kendine yetebilen bir devlet olduğu anlamı taşımamaktadır. 1990'lı yılların başlarında ülkede çatışmaya neden olan coğrafi faktörler büyük ölçüde değişmiş olmasına rağmen, etnik bölünmeler aynı oranda devam etmektedir.⁶³ Dış aktörler tarafından gerçekleştirilen barış inşası, yerelin beklenti ve taleplerini tam olarak karşılayamamıştır.⁶⁴ Bu konuda yerel elitlerin bir kısmı, ülkeye gerçekleştirilen uluslararası yardımların cömertçe sağlanmış olmasına rağmen keyfi, kötü bir şekilde koordine edilmiş ve yerel gerekliliklerle örtüşmeyecek şekilde olduklarını düşünmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla Bosna-Hersek, imzalanan barış anlaşması ile savaşın son bulduğu ancak istikrarsızlıkların birçok alanda devam ettiği bir ülkedir. Bu durum, ülkede inşa edilen barışın yerel yerine Batı'nın değerleri doğrultusunda sağlanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Böylece, savaşın nedenlerine yönelik analiz ve kültürlerle ilgili incelemelerden

---

⁶² John Darby ve Roger Mac Ginty, "Introduction: What Peace? What Process?", *Contemporary Peacemaking: Conflict, Violence and Peace Processes*, (ed.) John Darby ve Roger Mac Ginty, Palgrave Macmillan, New York 2003, s. 4.

⁶³ Dobbins vd, *a.g.e.*, s. 113.

⁶⁴ Özerdem, *a.g.e.*, s. 286.

⁶⁵ Dobbins vd, *a.g.e.*, s. 114.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

yoksun bir barış inşası sonuçları itibariyle Bosna-Hersek'te pozitif barış sağlayamamıştır.

Richmond⁶⁶ barışın yerel ve bağlamsal olarak belirlenmesi gerekiyorsa barışın; yukarıdan-aşağıya çatışma duyarlılığının ötesinde, daha derin ve yerleşmiş hak, adalet ve iktidar anlayışları ile bağlantılı, hibrit ve özgürleştirici (emancipatory model) barış ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Özgürleştirici barış şeklinin, yerel bağlamı temel aldığı ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, yerleşmiş barış inşası bakış açısı özgürleştirici barış inşası söylemine uygun olarak, liberal barış inşası projesinin yeniden değerlendirilmesinde başlangıç noktasını oluşturmaktadır.⁶⁷ Özgürleştirici barış, Richmond'un liberal barış sınıflandırmasında ortaya koyduğu yaklaşımlardan bir tanesidir ve liberal barışın eleştirel biçimi olarak, muhafazakar ve ortodoks modeller tarafından vurgulanan baskıcılık, koşulluluk ve bağımlılık durumlarına eleştirel bir bakışla yaklaşma eğilimindedir. Bununla birlikte özgürleştirici barış, yerel mülkiyete rıza göstermektedir. Dolayısıyla ihtiyaç temelli eylemlere yönelen ve sosyal adalet için daha güçlü endişe sunan, aşağıdan-yukarıya bir yaklaşımdır.⁶⁸

Richmond⁶⁹ liberal barış modelinin sınıflandırmasında belirttiği muhafazakar, ortodoks ve özgürleştirici yaklaşımlarının barış inşası fikir birliğinde bir araya geldiğini ve baskın devlet çıkarları, barış inşa faaliyetini yürütenlerin çıkarları ve barış inşası aktörlerinin kapasitesiyle ilişkili önceliklere bağlı olarak, barış inşası müdahalesinde farklı derecelerde ifade edildiğini belirtmektedir. Sözde barış inşası fikir birliği iç rekabet, çıkarlar ve farklı unsurların kapasitelerinden kaynaklı olarak kolay bir şekilde bozulabilmektedir. Richmond açık bir biçimde muhafazakar, ortodoks ve özgürleştirici liberal barış yaklaşımlarının çeliştiğini, birbirini zayıflattığını ve barış inşası sürecini parçalamaya yol açabildiğini belirtmektedir.

Bu kapsamda daha antropolojik ve etnografik görüşler kültürü, toplumu ve kimliği önemli ve çoğunlukla insanın siyasal alanı olarak görmektedir. Çünkü kültür, toplum ve kimlik farklılıkların

---

⁶⁶ Oliver Richmond, *Peace Formation and Political Order in Conflict Affected Societies*, Oxford University Press, New York 2016, s. 11.

⁶⁷ Richmond, *A Post Liberal Peace*, s. 3.

⁶⁸ Oliver Richmond, *The Transformation of Peace*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005, s. 215.

⁶⁹ "Aynı yerde."

arabuluculuğunda önem teşkil etmektedir. Bu durumun önemi, liberal bireysellik anlayışlarının ve mülkiyet haklarının, neoliberal ekonominin ve dolaylı olarak da siyasal temsilin temeli olarak ilişkilendirilmelerinden kaynaklanmaktadır (çünkü mülkiyet herkese kurumlarda eşit pay ve liberal düşüncede kanun önünde eşitlik vermektedir). Diğer bir ifadeyle çoğulculuk, daha sonra arabulucu kurumların oluşturulmasında uygulanacak etnografik bir farklılık bakış açısı olmadan ortaya çıkmayacaktır. Böylece homojenlik, evrenselcilik ve bağımlılık yerine etnografik yaklaşım ile farklılık ve özerklik dengesi meydana gelecektir.⁷⁰

Bu bağlamda yukarıdan barış yapma girişimi olarak liberal barış inşasının Bosna-Hersek'teki sonuçları incelendiğinde, sürdürülebilir barış inşa edemediği ülkede meydana gelen birçok sorun ile belirginlik kazanmaktadır. Sırlar başta olmak üzere birçokları, ABD'nin Bosna-Hersek toplumunu ve özellikle etnik meseleleri anlamada eksikliklerinin olduğunu vurgulamaktadır.⁷¹ Günümüzde Batılı ordular tarafından gerçekleştirilen askeri operasyonların doğası ve bağlamı büyük ölçüde değişmiştir. Bu ordular çoğunlukla Batı dışı kültürlerle ilgilendiklerinden, farklı kültürlerin anlaşılmasına ihtiyaç duymaktadırlar. Günümüz, asimetrik savaşların yaşandığı bir dönemdir. Dolayısıyla geçmişin simetrik savaşlarını analiz etmek için kullanılan enstrümanların, günümüz asimetrik savaşlarının değerlendirilmesinde kullanılanlardan farklı olması gerekmektedir.⁷² Çatışmaların çözümünde ve barışın inşasında yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Savaşların ve askeri operasyonların genel niteliklerinde meydana gelen derin değişimler, silahlı güçlerde yeni meslekleri gerektirmektedir ki bunlar sosyal bilimciler ve antropologlardır.⁷³ Bu durum antropologlara, psikologlara ve diğer sosyal bilimcilere çatışmayı açıklamak, tahmin etmek ve şiddetli çatışmayı sınırlandıracak veya önleyecek yapıcı müdahaleler gerçekleştirmek için bir fırsat sunmaktadır.⁷⁴ Bu kapsamda, Bosna-Hersek ile de desteklendiği üzere devlet içi çatışmaların nedenlerinin analiz

⁷⁰ Richmond, "Rescuing Peacebuilding? Anthropology and Peace Formation", s. 231.

⁷¹ Dobbins vd, *a.g.e.*, s. 114.

⁷² Marco Ramazzotti, "Anthropology and Conflicts. Today's Wars and Peace-Keeping Operations: Why an Anthropological Perspective is Needed", *Anthropology and Security Studies*, (ed.) Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, Universidad de Murcia, Nottingham Trent University College of William and Mary, USA 2013, s. 199.

⁷³ "Aynı yerde, s. 214."

⁷⁴ Langholtz, *a.g.m.*, s. 163.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

edilebilmesi ve kültürlerin anlaşılmasında antropologların doğrudan saha çalışmalarından elde etmiş oldukları veriler önem teşkil etmektedir. Nitekim Bosna-Hersek'te sürdürülebilir barışın sağlanmasında yerelin de sürece katılımı gerekmektedir ki bu durum antropoloji disiplininin neden barış inşasında gerekli olduğunu açıklamaktadır.

Antropoloji, BM veya Avrupa askerlerinin Batı dışı çevrelerde karşı karşıya kalacakları temel sorunlara cevap vermeye yardımcı olabilecektir. Farklı bakış açılarını anlayabilmek için, bireylerin ihtiyaçlarını içeren sosyo-kültürel bağlamı anlamak gerekmektedir. Araştırmacılar her iki taraf açısından çatışmayı anlamalı ve analiz etmelidir.⁷⁵ Devlet iktidarına karşı kontrol ve denge olarak ve sosyal adaletin etkinleştirilmesi için uluslararası yapı gereklidir. Bunun için barışın antropolojik, etnografik ve sosyal bakış açısı gerekmektedir. Uluslararası İlişkiler ve antropoloji, yerel ve iktidar arasındaki gerilimi ortaya koymakta, yeni bir iktidar oluşturmadan ikisi arasındaki boşluğu kapatmaktadır.⁷⁶ Barış, devletin tasarımı ve güç paylaşımına bağlı olduğu gibi toplumların ilişkilerine de bağlıdır. Bu nedenle barışın sağlanması için Uluslararası ilişkiler ve antropoloji birlikte hareket etmelidir.⁷⁷

Bu kapsamda, Bosna-Hersek örneğinden hareketle çalışmada, yerel yerine müdahale eden taraf veya tarafların talepleri doğrultusunda oluşturulan barışın, sürdürülebilir barış inşa etmediği gösterilmektedir. Dayton Barış anlaşması ile savaşa son verilmiş olsa da Bosna-Hersek'te istikrar durumundan söz etmek mümkün olmamıştır. İnşa edilen barışın sürdürülebilirliğinin sağlanması, Batı'nın beklenti ve taleplerinin dışında yereli gözeterik barış inşa etmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla barış inşasında kültürlerin anlaşılması için yerel odaklı ve etkileşimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, çatışma bölgelerinde derinlemesine gerçekleştirilecek antropoloji çalışmalarının verileri önem kazanmaktadır. Antropoloji disiplini ile sürdürülebilir barış için gereken aşağıdan-yukarıya (özgürleştirici) barış şekli, çatışma sonrası barış inşasında dikkate alınmış olacaktır. Dolayısıyla doğrudan saha çalışmaları ile veriler elde eden antropoloji, barış çalışmaları ve barış inşasında önemli bir disiplindir.

---

⁷⁵ Ramazzotti, *a.g.m.*, s. 200.

⁷⁶ Richmond, "Rescuing Peacebuilding? Anthropology and Peace Formation", s. 238.

⁷⁷ "Aynı yerde, s. 233".

Sonuç

Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen iç savaşlar karşısında yeni bir kavram olarak ortaya çıkan barış inşası, teorik desteğini liberal barıştan almaktadır. Buna göre, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi vurguları ile ön plana çıkan liberal barış, liberal devletlerin daha barışçıl oldukları varsayımını temel almaktadır. Ancak liberal barış inşası, yerel ve uluslararası arasında uzlaşma yerine yerel gerçekliklerden uzaklaşması nedeniyle, birçokları tarafından gittikçe artan bir şekilde eleştirilmektedir. Bu bağlamda çalışma, barış inşasının tek taraflı bir süreç olmadığını, yerelin bu sürece dahil edilmesi gerektiğini vurgulamakla birlikte, aynı zamanda barış inşasının kapsamlı ve çok boyutlu bir süreç olduğunu da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilir barışın sağlanması noktasında barış çalışmalarının yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, liberal barış inşasının en belirgin başarısızlık örneklerinden bir tanesi Bosna-Hersek'tir. Çok etnili yapısıyla uyumlu bir cumhuriyet olan Bosna-Hersek'in bu durumu, 1992 yılında ülke bağımsızlık ilan edene kadar devam etmiştir. Bağımsızlık kararının ardından Sırp tarafından Bosna-Hersek'te başlatılan çatışmalar, 1995 yılında Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonlandırılmışsa da ülkede tam bir barış durumundan ya da sürdürülebilir bir barıştan söz etmek günümüze gelinceye kadar mümkün olmamıştır. Ülkedeki istikrarsızlıkların temel nedenini, yerelin beklenti ve taleplerinin dışında oluşturulan anlaşma hükümleri teşkil etmektedir. Dolayısıyla Bosna-Hersek yerel ve uluslararası arasında bir uyumun yerine, Batı tarafından oluşturulan sürecin ürünüdür. Böyle bir durum da ülkedeki etnik bölünmeleri devam ettirmekte, Batı'nın ülkeye müdahalesini kolaylaştırmakta, ülkeyi barış durumundan uzaklaştırmakta ve sonuç olarak da ülkeyi istikrarsızlaştırmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada, Bosna-Hersek örneğinden hareketle barışın, yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya özellik göstermesi gerektiği gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim Bosna-Hersek'te liberal barış inşasının sonuçları, yerel gerçekliklerle örtüşmeyen ve dolayısıyla kültürlerin ve çatışma nedenlerinin analiz edilmediği durumu yansıtmaktadır. Bu bakımdan Bosna-Hersek'te barış inşasının sonuçları, yerel gerekliliklerin dikkate alınmasının önemine işaret etmektedir. Bu da Richmond'un ifadesiyle barışın özgürleştirici biçimini temsil etmektedir. Bu doğrultuda, çatışmanın meydana geldiği sosyo-kültürel bağlamın anlaşılması ve bunun için de barış inşasının antropoloji disiplini ile desteklenmesi

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

gerektiği üzerinde durulmuştur. Böylece çalışma barış çalışmaları ve barış inşasına, liberal barış inşasının Bosna-Hersek'te karşılaşmış olduğu sorunlar özelinde antropoloji disiplininin gerekliliği üzerinde durarak katkı sağlamayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

ABBINK, Jan, "Violence and Culture: Antropological and Evolutionary-Psychological Reflections on Inter-Group Conflict in Southern Ethiopia", *Anthropology of Violence and Conflict*, (ed.) Bettina E. Schmidt ve Ingo W. Schröder, Routledge, London 2001, ss. 121-142.

ALP, İlker, "1990'larda Yugoslavya ve Bosna Hersek", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2011, ss. 1-50.

AYDIN, Yeşim, EMİNOĞLU, Ayça, "Liberal Barışın Kırılma Noktası: Çatışma Sonrası Süreç ve Toplumlar", *3. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tam Metin Kitabı*, Trabzon 2019, ss. 46-58.

BARCOTT, Rye, PEACOCK James, GONZALEZ Roberto vd., "Anthropology in Conflict: An Exchange", *Survival Global Politics and Strategy*, Cilt 50, Sayı 3, 2008, ss. 127-162.

BELLONİ, Roberto, "Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina", *Journal of Peace Research*, Cilt 38, Sayı 2, 2001, ss.163-180.

BRINGA, Tone, BENDIXSEN K. N. Synnove, "Introduction", *Engaged Anthropology*, (ed.) Tone Bringa ve Synno Bendixsen, Palgrave Macmillan, Switzerland 2016, ss. 1-22.

CRETU, Anca Doina, "Twenty Years After: The Dayton Accords, Legacies and Opportunities in Bosnia and Herzegovina", *Fondation Pierre du Bois*, Sayı 6, 2015, ss. 1-7.

CUSHMAN, Thomas, "Anthropology and Genocide in The Balkans", *Anthropological Theory*, Cilt 4, Sayı 1, 2004, ss. 5-28.

DARBY, John, MAC GINTY, Roger, "Introduction: WhatPeace? WhatProcess?", *Contemporary Peacemaking: Conflict, Violence and Peace Processes*, (ed.) John Darby ve Roger Mac Ginty, Palgrave Macmillan, New York 2003, ss. 1-6.

DOBBINS, James, MILLER Laurel E., PEZARD Stephanie. vd., *Overcoming Obstacles to Peace: Local Factors in Nation-Building*, RAND Corporation, Pittsburgh 2013, ss. 93-124.

ERIKSEN, Thomas Hylland, *What is Anthropology*, PlutoPress, London 2004.

GALTUNG, Johan, *Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking*, International Peace Research Institute, Oslo 1967.

_____, "Peace Studies and Conflict Resolution: The Need Transdisciplinarity", *Transcultural Psychiatry*, Cilt 47, Sayı 1, 2010, ss. 20-32.

GHALI, Boutros Boutros, "An Agenda for Peace", *International Relations*, Cilt 11, Sayı 3, 1992, ss. 201-208.

HAVILAND, William A., *Cultural Anthropology*, Horcourt Brace College Publishers, Tokyo 1994.

HURTADO, Fina Anton, ERCOLANI, Giovanni, "Introduction: Anthropology and Security Studies", *Anthropology and Security Studies*, (ed.) Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, Universidad de Murcia, Nottingham Trent University College of William and Mary, USA 2013, ss. 25-54.

KAMİL, İbrahim, "Dayton Sonrası Bosna Hersek: İdari-Siyasi Yapı, Ekonomik Durum ve Dış Politika", *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (ed.) İbrahim Kamil, Nobel Yayınları, Ankara 2017, ss. 163-216.

_____, "The Bosnia-Herzegovina Crisis and the UN's Dispute Resolution", *The United Nations and its Conflict Resolution Role*, (Ed.) Muharrem Hilmi Özev ve Aydın Erdoğan, Istanbul University Press, İstanbul 2019, ss. 163-187.

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

KENAR, Nesrin, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara 2005.

KOTTAK, Conrad Phillip, *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, (çev.) Serpil N. Altunek vd., Ütopya Yayınevi, Ankara 2008.

LANGHOLTZ, Harvey, “The Psychology of Peacekeeping: One Domain Where Political Realism and Critical Security Theory Will Meet”, *Anthropology and Security Studies*, (ed.) Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, Universidad de Murcia, Nottingham Trent University College of William and Mary, USA 2013, ss. 153-167.

LEDERACH, John Paul, *Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute of Peace Press, Washington 1997.

LEENDERS, Reinoud, “Regional Conflict Formations: Is the Middle East Next?”, *Third World Quarterly*, Cilt 28, Sayı 5, 2007, ss. 959-982.

MAC GINTY, Roger, “Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace”, *Security Dialogue*, Cilt 41, Sayı 4, 2010, ss. 391-412.

MERLİNGEN, Michael, OSTRAUSKAİTE, Rasa, “Power/Knowledge in International Peacebuilding: The Case of the EU Police Mission in Bosnia”, *Alternatives*, Cilt 30 Sayı 3, 2000, ss. 297-323.

MULLENBACH, Mark J., “Reconstructing Strife-torn Societies: Third Party Peacebuilding in Intrastate Disputes”, *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies*, (ed.) T. David Mason ve James D. Meernik, Routledge, London 2006, ss. 53-80.

NEWMAN, Edward, PARIS Roland, RICHMOND Oliver, “Introduction”, *New Perspectives on Liberal Peacebuilding*, (ed.) Edward Newman, Roland Paris ve Oliver Richmond, United Nations University Press, Hong Kong 2009, ss. 3-25.

ÖJENDAL, Joakim, LEONARDSSON, Hanna, LUNDQVİST, Martin, *Local Peacebuilding-Challenges and Opportunities*, Elanders Sverige AB, Stockholm 2017.

ÖZERDEM, Alpaslan, *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2013.

PARIS, Roland, *At War's End*, Cambridge University Press, New York 2004.

_____, "Saving Liberal Peacebuilding", *Review of International Studies*, Cilt 36, Sayı 2, 2010, ss. 337-365.

RAMAZZOTTI, Marco, "Anthropology and Conflicts. Today's Wars and Peace-Keeping Operations: Why an Anthropological Perspective is Needed", *Anthropology and Security Studies*, (ed.) Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani, Universidad de Murcia, Nottingham Trent University College of William and Mary, USA 2013, ss. 199-226.

REYCHLER, Luca, LANGER, Arnim, "Researching Peace, Building Architecture", *Cahiers Internationale Betrekkingen En Vredesonderzoek*, Cilt 75, Sayı 24, 2006, ss. 1-82.

RICHMOND, Oliver, *A Post Liberal Peace*, Routledge, USA 2011.

_____, *Peace Formation and Political Order in Conflict Affected Societies*, Oxford University Press, New York 2016.

_____, "Rescuing Peacebuilding? Anthropology and Peace Formation", *Global Society*, Cilt 32, Sayı 2, 2018, ss. 221-239.

_____, *The Transformation of Peace*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005.

ROSS, Marc Howard, "Psychocultural Interpretation Theory and Peacemaking in Ethnic Conflicts", *Political Psychology*, Cilt 16, Sayı 3, 1995, ss. 523-544.

SARAN, Nephane, *Antropoloji, İnkılap Kitabevi*, İstanbul 1992.

SCUPIN, Raymond, "Anthropology, Conflict, and International Relations", *Advancing Interdisciplinary Approaches to International Relations*, (ed.)

BOSNA-HERSEK BAĞLAMINDA ANTROPOLOJİNİN YENİ KULLANIM ALANI
OLARAK BARIŞ ÇALIŞMALARI VE BARIŞ İNŞASI

Patrick James ve Steve S. Yetiv, Palgrave Mac Millian, New York 2016, ss. 153-187.

STIFTUNG, Bertelsmann, *BTI 2014 Bosnia and Herzegovina Country Report*, Gütersloh, Bertelsmann Stiftung 2014.

THIessen, Charles, “Emancipatory Peacebuilding: Critical Responses to Neoliberal Trends”, *Critical Issues in Peace and Conflict Studies: Theory, Practice and Pedagogy*, (ed.) Thomas Matyok vd., Lexington Books, Maryland 2013, ss. 115-140.

WALDMAN, Thomas, *Conflict Resolution, Peacebuilding and Youth*, SPW Primer 2009.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Bosna-Hersek Çöküş Halinde Olan Bir Devlet mi?”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 51, 2016, ss. 75-100.

İnternet kaynakları

DİZDAROĞLU, Cihan, Çatışma Çözümü, *Güvenlik Yazıları Serisi*, 19 Ekim 2019, ss. 1-6, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/CatismaCozumuCihanDizdaroglu_v.1.pdf, (15.03.2020).

SANTANDER, Monroy, *Bosnia and Herzegovina: Forever Divided Nation?*, <https://theglobepost.com/2018/10/24/bosnia-divided-nation/>, (31.01.2020).